

Bruken av multimodale elementer i lærebøker før og nå

[DOKUMENTUNDERTITTEL]

SYNNE HOLLÅS, MGLU3511, VÅR

Forord

Tusen takk til Martin, som til alle døgnets tider har vært tilgjengelig på e-post. Hadde ikke klart dette uten deg.

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg undersøkt bruken av multimodale elementer i to lærebøker, som er underlagt to ulike læreplaner for å se på om det har foregått en endring i utforming av tekst. Jeg har tilnærmet meg dette forskningsmaterialet med utgangspunkt i systematisk funksjonelle tilnærminger til multimodal diskursanalyse. Deretter for så å bruke begreper fra den sosialsemiotiske retningen til å analysere og sammenligne funnene mine. Jeg trekker også inn begreper som fagspesifikk literacy, siden dette forteller oss hva slags kompetanse det er forventet at elevene har for å kunne navigere i lærebøkene. Oppgaven er basert i en kvalitativ ideanalyse med mål å kartlegge og tolke bruken av multimodale elementer i lærebøker over tid, for så å drøfte dette opp mot funksjon. Funnene mine forteller meg at det i stor grad er de samme multimodale elementene som benyttes i lærebøker, men at måten man bruker de på og hensikten bak er endret. Altså at en kanskje har blitt mer bevisst elevens læringsprosess og ulike elevers kunnskapsnivå.

Innhold

Forord.....	1
Sammendrag	2
Teori.....	4
Tidligere forskning.....	5
Fagspesifikk literacy	6
Multimodalitet.....	6
M87 & Samfunn 7-9: <i>Inn i atomalderen</i>	8
LK20 & <i>Arena 10</i>	8
Metode	9
Analyse	10
<i>Samfunn 7-9: Inn i atomalderen, «Øst mot vest – den kalde krigen»</i> (Sveen & Aastad, 1989, s. 52-82).....	10
<i>Arena 10, «Den kalde krigen – aust mot vest»</i> (2020, s. 100-119).....	11
Diskusjon	13
Konklusjon.....	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Litteraturliste.....	21

Innledning

Vi lever i en til dels kaotisk verden, bygget opp av et hav av kompliserte strukturer, som alle prøver å fortelle oss ulike ting. I lys av dette er det relevant å snakke om hvordan kunnskap formidles og læres bort. For å forstå fagstoff er det sentralt at man også makter å se de ulike delene som skaper det meningssskapende innholdet. Jeg vil i denne oppgaven vektlegge de ulike elementene som formidler innholdet. Da spesifikt tenker jeg på multimodale elementer, som bilder, grafer og kart, og hvordan de sammen prøver å formidle et helhetlig innhold. I denne oppgaven skal jeg spesifikt se på hvordan to ulike lærebøker presenterer sin kunnskap gjennom multimodale elementer. Lærebøkene jeg skal analysere og sammenligne er basert på to ulike læreplaner, mønsterplanen fra 1987 (M87) og kunnskapsløftet 2020 (LK20). For å oppsummere ønsker jeg å se om bruken av multimodale elementer har endret seg fra 80-tallet til 2021. På bakgrunn av dette blir problemstillingen min:

Hvordan har bruken av multimodale elementer endret seg fra en lærebok under M87 til en lærebok under LK20?

Læreverkene jeg skal ta utgangspunkt i er begge bøker ment for samfunnsfag for avgangstrinnet på ungdomskolen. Grunnen til at jeg skriver avgangstrinnet og ikke 10. trinn er det at den ene boken ble utgitt, mens grunnskolen fortsatt var niårig. Denne boken heter *Samfunn 7-9: Inn i atomalderen*, referert til som *Inn i atomalderen*, og ble publisert i 1989 med bakgrunn i M87. Det andre verket, *Arena 10*, ble utgitt i 2021 med bakgrunn i LK20. For å avgrense oppgaven og få et sammenligningsgrunnlag har jeg valgt og forholde meg til materialet i bøkene fra kapitlene om den kalde krigen. Det vil gjøre det lettere å få frem eventuelle forskjeller eller likheter i bruken av multimodale elementer når det i teorien er det samme innholdet som blir presentert. Det bør påpekes at den ulike avstanden i tid mellom den kalde krigen og publisering av bøkene kan gjøre at bøkene har ulike perspektiver på temaet, og derav også vektlegger ulike posisjoner. Etter at den kalde krigen tok slutt har man også fått tilgang på nytt kildemateriell, som har påvirket historiediskursen (Tjelmeland, 2006, s. 17).

Teori

For å kunne analysere multimodale elementer i lærebøker er det noen fagbegreper vi må klargjøre. Vi skal først se på hvilken definisjon på multimodalitet oppgaven har tatt

utgangspunkt i, samt også ulike begreper som skal benyttes i analysen. Annet relevant teorigrunnlag som skal redegjøres for er læreplanhistorie og fagspesifikk literacy.

Tidligere forskning

Multimodal forskning er et relativt nytt fagfelt, som først ble presentert på 90-tallet. Hanne Egenæs Staurseth skiller i sin doktorgradsavhandling mellom tre ulike forskningsretninger innenfor multimodalitet. «1) *Systematisk funksjonelle tilnærminger til multimodal diskursanalyse (SF-MDA)*, 2) *sosialsemiotikk* og 3) *konversasjonsanalyse* (Staurseth, 2020, s. 26). Av disse tre er SF-MDA mest relevant for denne oppgaven ettersom denne retningen tar utgangspunkt i å undersøke hvordan ulike meningsskapende ressurser samvirker eller konfronterer hverandre for å skape mening (Staurseth, 2020, s. 26). Denne oppgaven er basert på analyse-begrepene som Kress og Van Leeuwen presenterer, og Staurseth plasserer disse innenfor den sosialsemiotiske retningen (2020, s. 27). Her i Norge ble det fra 2007 til 2010 gjennomført omfattende forskning innenfor multimodalitet gjennom prosjektet *Multimodalitet, leseopplæring og læremidler* (Mull-prosjektet). Studien fant en gjennomgående tendens til at lærere og elever i stor grad vektlegger skrift over andre ikke-verbale modaliteter og at potensialet som multimodale tekster har til å øke elevers forståelse av tekster i liten grad ble lagt vekt på i undervisningen (Staurseth, 2020, s. 27-28).

Anne Løvland, en norsk forsker, har gjennomført forskning på dette feltet. I sin bok *Samansette fagtekstar i skulen* (2011, s. 69) poengterer hun at samfunnsfagbøkene ofte presenterer et spekter av ulike illustrasjonsmåter. Dette begrunnes med at faget er satt sammen av en større andel ulike faglige disipliner, «som sosiologi, regionalgeografi (økonomisk geografi), naturgeografi og historie» (Løvland, 2011, s. 69), og det påpekes at man i lærebøker markerer skille i tid gjennom illustrasjoner. For eksempel blir fortiden presentert gjennom mindre klare illustrasjoner og upresis bruk av farger og streker (Løvland, 2011, s. 69). Løvland (2011, s. 69) argumenterer også for at denne upresise tilnærmingen finner sted siden bilder om fortiden ofte er illustrasjoner og derav en subjektiv forestilling av hvordan ting så ut da hendelsen fant sted. Staurseth oppsummerer i sin doktorgradsavhandling Løvlands funn gjennom tre fremstillingstyper:

- 1) Når temaet handler om hverdagsliv, brukes ofte fotografier og naturalistiske fremstillinger som kan oppleves som virkelig og nært.
- 2) Mer generelle begrep, som rolle, forventninger og norm, blir ofte illustrert med stiliserte tegninger uten detaljer

og med moderne formspråk. 3) Der tematikken er samfunnsstrukturer, tyr bøkene i sterkere grad til visuell abstraksjon med diagrammer (2020, s. 28).

Fagspesifikk literacy

Enkle definisjoner av literacy er å kunne avkode mening i tekst (Hatlen, 2020, s. 30), og Hatlen påpeker i sin bok *Historikerens kode* (2020, s. 30) at lesing og skriving skjer i sosiale eller kulturelle kontekster. For eksempel ved at prosessen blir påvirket av faglige premisser eller klassetilhørighet. Det at prosessen blir påvirket til ulike tider av ulike ting, vil kreve at en også da innehar ulik literacy i ulike situasjoner. Hatlen (2020, s. 30) trekker i den sammenheng inn begrepet fagspesifikk literacy. Det å oppnå fagspesifikk literacy i samfunnsfag eller historisk, vil krever andre ferdigheter enn literacy i naturfag.

Løvland (2011, s. 83 & 86) poengterer at det ofte i samfunnsfagbøkene er entropi mellom bilder og verbalteksten, særlig når det er snakk om kart, og «i disse tilfella har bileta ei meir sjølvstendig rolle i høve til verbalteksten» (Løvland, 2011, s. 83). Det at bildene har den selvstendige rollen gjør at leseren selv må definere meningen og hensikten med dem. Som vil sette andre krav til ferdigheter som en trenger for å oppnå historisk literacy. Videre påpeker Hatlen (2020, s. 32) blant annet at historisk literacy vil innebære ferdigheter innenfor kildekritikk, narrativ historieforståelse, kommunikasjon, dekoding av historisk materiell og fagbegreper. I møte med lærebøker vil elever måtte forholde seg til et utvidet tekstbegrep hvor det er sentralt at de makter å se hele verket som en helhet som samlet prøver å gi et bilde av hvordan samfunnet har blitt slik det har blitt. Begrepet fagspesifikk literacy er relevant i denne oppgave, siden det sier noe om hvilke kunnskaper elever må ha for og i det hele tatt kunne forstå et læreverk i samfunnsfag.

Multimodalitet

I møte med analyse av multimodale elementer er det sentralt med noen begrepsavklaringer. I denne oppgaven er multimodale elementer definert som deler av en tekst som tilføyer til verbalteksten, som for eksempel bilder eller tabeller. For det første er det i denne oppgaven valgt å bruke Jewitt, Bezemer & O'Hallorans syn på multimodalitet slik det er presentert i Staurseth (2020, s. 52). Denne retningen tar utgangspunkt i at multimodalitet handler om å skape mening gjennom *multimodale helheter*, og hvordan ulike semiotiske ressurser sammen blir benyttet for å skape mening i en helhet. Disse helhetene er satt sammen av flere

semiotiske ressurser som alle vektlegger ulike sider og informasjon i helheten. Med semiotiske ressurser menes her bruk av ikoner, indekser eller symboler. Dette potensialet og disse begrensningene til en *semiotisk ressurs* kalles for modal affordans. Eksempler på semiotiske ressurser kan være farger, streker eller andre visuelle inntrykk. Kort oppsummert som, ulike grafiske representasjoner har ulik modal affordans til ulik tid avhengig av hva som skal fremstilles. «I tillegg handler det om hva som anses som meningsfullt i situasjonen; både den som produserer og den som mottar teksten trenger å aktivisere meningspotensialet (Jewitt & Oyama, 2001, s. 135). Dette gjøres ved å se delene i teksten mot helheten, noe som påvirkes av hvilke semiotiske valg tekstskaper har tatt» (Staurseth, 2020, s. 53). Vi har nå sett at mening skapes gjennom at ulike semiotiske ressurser danner en meningsskapende helhet. For å kunne se hvorfor og hvordan akkurat de konkrete ressursene bidrar eller ikke fungerer i konteksten, trenger vi et begrepsapparat som sier noe om hvilke typer modaliteter vi jobber med, samt også på hvilken måte de utfyller eller bidrar til teksten. Det meste i en tekst er ikke tilfeldig, og valget av bruk av multimodale fremstillinger utfyller innholdet og verbalteksten.

Analysebegrepene har utspring i Kress og van Leeuwens idé om at «hver tekst representerer verden, spiller en rolle i en interaksjon og utgjør en gjenkjennelig teksttype» (Staurseth, 2020, s. 53). Hvordan modaliteten fremstilles, og er satt sammen til en større helhet, og hvilken relasjon verbalteksten og modaliteten har eller relasjonen mellom leseren og den semiotiske ressursen. Det blir dermed lagt tre kategorier til grunn for å beskrive dette: representasjon, interaksjon og komposisjon (Staurseth, 2020, s. 53). Redegjørelsen av disse fagbegrepene er alle basert på Staurseth (2020, s. 53-55).

Representasjon deler vi inn i narrativ- og konseptuell representasjon. Narrativ representasjon tar utgangspunkt i fremstilling av tid, som for eksempel i tidslinjer. Konseptuell representasjon handler om hvordan ulike modaliteter stiller seg til hverandre, som for eksempel at enkelte ting eller tema har hierarkiske eller strukturelle forhold til hverandre (Staurseth, 2020, s. 53-54).

Komposisjon handler om hvordan ulike elementer forenes til en større helhet. Komposisjonen deles inn i tre deler, informasjonsverdi, innramming og saliens. Informasjonsverdi tar utgangspunkt i at plasseringen på en side sier noe om vektleggingen og verdien av innholdet. (Staurseth, 2020, s. 54).

For eksempel gjør vestlig leseretning det vanlig å plassere kjent informasjon til venstre og ny, problematisk eller diskutabel kunnskap til høyre. I ovenfra-og-ned-design, som i lineære verbaltekster med overskrift og brødtekst, er det vanlig å gå fra det ideelle eller generelle på toppen, til det reelle eller spesifikke under. (Staurseth, 2020, s. 54).

Videre forsøker innramning å poengtere hvordan bruk av bokser, linjer og andre elementer som enten fører helheter sammen eller fra hverandre påvirker oss som lesere. På mange måter handler nettopp dette om hvordan det ulike innholdet blir presentert i en komposisjon.

Rammer og tomrom skaper for eksempel avstand, mens fravær av disse binder sammen. Til slutt har vi saliens som beskriver hvordan ulike farger, plassering eller andre elementer gjør noe innhold mer iøynefallende enn annet innhold. (Staurseth, 2020, s. 53-54).

Interaksjon handler om hvordan tekstuttrykket og leser forholder seg til hverandre. Altså hvordan teksten tilnærmer seg leseren. Denne kategorien er i mindre grad relevant for mitt analysearbeid. På grunn av min oppgaves begrensede omfang velger jeg å ikke vektlegge dette begrepet. (Staurseth, 2020, s. 55).

M87 & Samfunn 7-9: Inn i atomalderen

Inn i atomalderen ble gitt ut i 1989 og forfatterne av boken heter Asle Sveen & Svein Aastad.

Inn i atomalderen er en del av en bokserie på totalt 9 bøker kalt SAMFUNN. Serien har 3 bøker, en for hvert trinn, i hver av de tre fagdisiplinene, samfunnskunnskap, historie, geografi og samfunnskunnskap (Sveen & Aastad, 1989, s. 6). Alle bøkene er skrevet med bakgrunn i mønsterplanen fra 1987 (M87). Lorentzen (2005) poengterer at serien markerte et skille fra tidligere samfunnsfagsserier, med at den viste «velstandsutvikling, ved at den som ingen tidligere lærebokserie i samfunnsfag var gjennomillustrert i farger, med et overveldende antall fotografier, kart og tegninger, som gjorde at bøkene ikke bare ble tekstbøker, men også billedbøker av meget høy kvalitet» (Lorentzen, 2005, s. 193). *Inn i atomalderen* (1989) er en av historiebøkene og er beregnet for 9. årstrinn. Da denne boken ble utgitt varte grunnskolen i totalt ni år. M87 var en læreplan med mange føringer på spesifikt fagstoff som skulle læres bort og fagplanene var delt opp i obligatoriske delemner (Lorentzen, 2005, s. 169).

LK20 & Arena 10

Det andre læreverket jeg skal analysere heter *Arena 10* og er skrevet av Synnøve Veinan Hellerud, Silje Førland Erdal, Ida Molstad Johnsen & Martin Westersjø. Verket ble utgitt i 2021, og tar utgangspunkt i de nye læreplanene som ble innført året før. Serien består av

totalt tre bøker, hvor de tre fagdisiplinene som samfunnsfaget består av, samfunnskunnskap, geografi og historie, alle er representert i alle tre bøkene. Dette er i tråd med hvordan LK20 har opphevet det eksplisitte skillet mellom disse tre fagområdene. Noe av det nye med LK20 sammenlignet med tidligere læreplaner er innføringen av tverrfaglige temaer. Disse tre temaene er demokrati og medborgerskap, folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling, og disse skal jobbes med på tvers av alle fag (Utdanningsdirektoratet, 2020). *Arena 10* er delt opp etter disse tre tverrfaglige temaene. Kapitlet om den kalde krigen er en del av delen om demokrati og medborgerskap. Ellers legger læreplanen som ble innført i 2020 få konkrete føringer på hva slags historisk kunnskap og kompetanse som skal bygges opp. Generelt sett legger planen føringer for hvilke overbyggende temaer som skal læres om, samt at den i enkelttilfeller også nevner konkrete historiske hendelser som fornorskningen av samer og 22. juli (Utdanningsdirektoratet, 2020). Ellers viser planen lange linjer og internasjonal kontekst, og læreren gis mye frihet i form av hva man ønsker å legge vekt på.

Metode

Bruk av metode gir oss en vei til et bestemt mål og målet med min oppgave er å finne ut om bruken av multimodale elementer har endret seg i lærebøker for samfunnsfag fra 1989 og frem til i dag. I den sammenheng er det relevant å benytte en ideanalyse, siden målet med denne metoden er å kartlegge materialet (Bratberg, 2021, s. 80). Ideanalyse regnes som en kvalitativ innholdsanalyse. En kvalitativ innholdsanalyse kan oppsummeres slik: "Hensikten er [...] å fange opp, klassifisere og gjengi i konsentrert form vesentlige elementer i teksten" (Bratberg, 2021, s. 80). En ideanalyse er som sagt en type kvalitativ innholdsanalyse, men den skiller seg ved at dens essens tar utgangspunkt i en "*kvalitativ analyse av ideers tilstedeværelse i tekst, der fortolkning er en vesentlig side ved analysen*" (Bratberg, 2021, s. 79). Altså fokuserer den på hva teksten prøver å kommunisere.

I mitt tilfelle er formålet med oppgaven å både kartlegge multimodale elementer i disse to lærebøkene, for så å prøve å si noe om hvordan tekstene kommuniserer og i hvilken grad dette har endret seg. Essensen i min oppgave vil være å både kartlegge og tolke hvilke multimodale elementer lærebøkene bruker. I tillegg skal jeg også sammenligne funnene og bruke et multimodalt begrepsapparat for å analysere disse. En sammenligning av de multimodale elementene i de to ulike lærebøkene vil kunne avdekke om synet på tekster som

meningsrepresentasjoner har endret seg. Samtidig skal det nevnes at jeg kun tar utgangspunkt i en lærebok fra hver læreplan, så funnene mine bør ikke generaliseres utenfor det.

Analyse

For å skape struktur og oversikt i oppgaven skal jeg først redegjøre for mine funn og analysen av disse funnene i en bok av gangen. Altså skal jeg først ta for meg innholdet i *Inn i atomalderen*, for deretter å gå over de modale strukturene i *Arena 10*. Videre skal jeg diskutere funnene i diskusjonsdelen.

Samfunn 7-9: Inn i atomalderen, «Øst mot vest – den kalde krigen» (Sveen & Aastad, 1989, s. 52-82)

I *Inn i atomalderen* står kapittel «Øst mot vest – den kalde krigen» fra side 52 til og med side 82. Kapitlet er langt og tar for seg mye detaljert informasjon. Ved første øyekast kan vi merke oss flere interessante elementer, og det er viktig å ha i bakhodet at ingenting er tilfeldig i utformingen av et læreverk. Kapitlet starter med en tittel, hvor man allerede her får frem mange av de sentrale poengene – nemlig øst mot vest. Videre er komposisjonen preget av underkapitler hvor slutten markeres med en oransje spørsmåls- og oppgaveboks, som har til hensikt å oppsummere den fagkunnskapen som er presentert frem til det tidspunktet. Den oransje fargen til boksen er et eksempel på saliens, og trekker frem viktigheten ved boksens innhold. Disse underdelene har ingen egen underoverskrift for å oppsummere hva de ulike underdelene legger vekt på. Teksten er delt inn med innramminger, som her er overskrifter for de ulike avsnittene. Når teksten dreier inn på et nytt tema er det både markert med en ny overskrift og en svart strek over og under nevnt overskrift. Kapitlet har ingen oppsummering mot slutten, kun flere spørsmål.

Den kalde krigen og kapitlet er bygd opp ut fra en narrativ komposisjon, og innholdet er kronologisk. Det eneste unntaket vi finner fra denne tilnærmingen er på slutten av kapitlet hvor det finner sted en sammenligning av USA og Sovjetunionen fra 1945 og til 1980. Vi finner også andre narrative multimodale elementer, i dette kapitlet i form av oversikt over nedrustningsavtaler (s. 70) og narrative statistiske fremstillinger (s. 72 & 73). Alle disse henvisningene til tid prøver å vise hvordan den kalde krigen utstrekker seg i tid, og hvordan disse hendelsene på ulike måter påvirker innholdet i krigen. For eksempel viser oversikten over nedrustningsavtaler på side 70 oss de “fredeligste” tidene.

I møte med troverdigheten overfor denne informasjonen er det benyttet naturalistiske modaliteter for å øke tekstens realisme. I denne settingen er det snakk om bruken av fotografier. Grunnen til at fotografier har høy virkelighetsverdi er det faktum at de faktisk gjenspeiler de eksakte omstendighetene i et gitt øyeblikk. Det første fotografiet i kapitlet er et bilde av tre soldater som møtes i Berlin etter krigen. Konteksten til bildet er beskrevet i brødteksten, og det står: “På bildet ser du en britisk, en russisk og en amerikansk soldat i ruinene i Berlin. De gleder seg over at annen verdenskrig er slutt” (Sveen & Aastad, 1989, s. 52). Denne måten å starte kapitlet på marker en kraftig kontrast til innholdet i den kalde krigen. På den ene siden har vi overskriften som sier “Øst mot vest – den kalde krigen. På den andre siden har vi bildet som sier “samhold”. Disse fotografiene fungerer med den hensikt å tilføye til teksten, og står i de fleste tilfeller selvstendig til innholdet. For eksempel på side 58 ser vi et bilde av kvinner som demonstrerer mot plassering av tyske offiserer i Norge. Denne opplysningen kommer gjennom bildetekst i marginen, og stiller seg til innholdet i teksten som handler om den norsk atom- og basepolitikken. Et annet viktig poeng er at de aller fleste bildene er i svart-hvitt. Unntaket starter når det amerikanske forbrukersamfunnet blir presentert på side 72. Etter dette er det kun et par bilder av enkelte individer som er trykt i farger, men dette gjelder ikke alle bildene av politiske ledere etter dette.

I kapitlet finner vi to representasjoner i form av kart (side 57 og 62). Kartet på side 57 er komplekst i sin fremstilling og presenterer informasjon om landegrensene i midt-Europa over en tiårsperiode. Man kan også argumentere for at kartene kunne vært mer komplekse. For eksempel kunne de inneholdt informasjon om byer, eller plasseringer av rakettvern. I *Inn i atomalderen* finner vi langt mer kompliserte kartframstillinger. Disse er utenfor kapitlet om den kalde krigen, men det er fortsatt interessant å se på disse siden de sier noe om hva slags kunnskap det er forventet at elevene skal kunne beherske. Et godt eksempel på dette finner vi på side 25, hvor kartet inneholder ekstremt mye informasjon. Kartet er i likhet med faktaboksene også presentert i oransje-farger, noe som gjør at det blir svært synlig sammenlignet med den andre svarthvitt-illustrasjonen på siden. Det bør nevnes at det er brukt langt mer kompliserte kart andre steder i læreverket, men dette skal jeg komme tilbake inn på senere.

Arena 10, «Den kalde krigen – aust mot vest» (2020, s. 100-119)

Kapitlet “Den kalde krigen – aust mot vest” er det femte kapitlet i *Arena 10* og en del av den 2. delen i bokens komposisjon. Kapitlet starter med en oversikt over hvilke ferdigheter det er forventet at elevene skal ha tilegnet seg i løpet av arbeidet med kapitlet. Videre blir

det presentert et tankekart som viser de overordnede temaene og hendelsene i kapittelet. I tillegg finner vi helt i starten av kapittelet et godt eksempel på en gjennomgående konseptuell representasjon, her i form av en mikrofon, som i denne konteksten symboliserer det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap. Dette multimodale uttrykket er gjennomgående i alle kapitlene som indirekte eller direkte handler om demokrati og medborgerskap. Slik kommer inndelingen i de tverrfaglige temaene tydelig frem ved bruk av symboler som en abstraksjon for disse temaene. Kapittelet tar for seg innholdet i den kalde krigen fra et narrativt perspektiv, og peker på ulike hendelser og vendepunkt. Forfatterne trekker også lange linjer videre fra innholdet og helt frem til i dag, noe som gir elevene muligheter til å se sammenhenger mellom det som skjedde i verden mellom 1945 og 1990, opp mot det som skjer nå. Gjennom for eksempel NATO-alliansen, forholdet mellom Nord- og Sør-Korea, Krim og nå også Ukrainakrigen. Dog bør det nevnes at Ukrainakrigen ikke hadde brutt ut da denne boken ble publisert. Som lærer vil det fortsatt være hensiktsmessig å vise elevene hvordan disse hendelsene har sammenheng, siden konflikten i Ukraina på lang vei bygger på forholdet mellom NATO og Russland, noe som en kan trekke lange linjer langt tilbake i tid. Kapittelet trekker også linjer helt inn i elevenes hverdag gjennom å trekke frem tematikk som overvåkning, teknologi, cyberangrep og bruken av apper, som for eksempel TikTok.

Disposisjonen til kapitelet er ellers bygget opp av underkategorier som hver har sin egen underoverskrift som oppsummerer hva delen skal handle om. Hver underkategori er også delt inn i mindre deler som er innrammet ved hjelp av nye overskrifter som brukes for å markere starten på et nytt avsnitt, og derav også et nytt tema. Slutten på hvert underkapittel markeres av en oransje “finn svaret”-boks. *Arena 10* benytter også andre oransje bokser som har ulike hensikter, blant annet “utforsk” og “diskuter”. Hensikten med boksen kommer her tydelig frem. Kapittelet ender med et sammendrag, som kort tar for seg den viktigste informasjonen om den kalde krigen og et par flere oppgaver.

I hele kapittelet speiler og supplerer bildene innholdet i teksten. For eksempel ser vi på side 102 at bildet illustrerer noe av det teksten skildrer. På den måten er det harmoni mellom disse elementene og sammen danner de en helhet. Denne tendensen gjelder de fleste tilfeller hvor det er benyttet fotografier. Dette er fordi fotografier, som nevnt tidligere, har høy virkelighetsverdi og derav også kan ses som sikre kilder til hvordan ting faktisk var. Vi finner et par unntak til dette i kapittelet. For det første ser vi på side 107 to samtidskarikaturer av henholdsvis kommunister og kapitalister, som ble brukt som propaganda. Ordet propaganda

er ikke definert i denne sammenhengen, dermed kommer det ikke nødvendigvis tydelig frem at propaganda har som hensikt å vri sannheten til å passe sitt eget virkelighetssyn. Et annet eksempel på annen type bruk av bilder ser vi på side 108, og bildet illustrerer dominoteorien. Bilde av dominoteorien er en narrativ representasjon, siden bilde har som hensikt å skildre en tenkt situasjon i tid. Av alle fotografiene i kapitelet er det to bilder som blir vist flere ganger. Både på forsiden, midt i kapitelet, samt at det ene fotografiet også er med helt mot slutten i sammendraget av kapitelet. Ved å repetere enkelte elementer trekkes disse modalene frem som særdeles viktig innhold, og relevansen ved dette skal jeg problematisere senere i diskusjonen. I forhold til fargebruken er det jevnt over både benyttet bilder i farge, men også i svart-hvitt, og det er minst ett fargebilde på alle sidene. Farger fungerer på den måten at det stimulerer hjernen vår til å vektlegge det vi ser på som viktig, noe som kan trekkes opp mot analysebegrepet innenfor komposisjon, saliens. Fotografier i farge oppleves ofte også som mer virkelighetsnære og er dermed lettere å relatere seg til, sammenlignet med fotografier i svart-hvitt. Dermed vil fargebruk både stimulere interesse, men også oppfattelse av relevans.

I *Arena 10* er det også benyttet kart. Den modale affordansen som kart har bygger i stor grad på å representere hvordan et område ser ut. I denne sammenhengen er kartene ikke et faktisk fotografi av virkeligheten (satellitt bilde), men en illustrert tenkt oversikt. Kartet er altså i denne sammenhengen en konseptuell representasjon av den fysiske verden på den tiden kartene er fra. Kartene i *Arena 10* finner vi på side 103 og 105. Kartene illustrer henholdsvis deling av Tyskland og Europa mellom «Vesten» (USA, Frankrike & Storbritannia) og Sovjetunionen. Den viser også de nøytrale landene.

Diskusjon

Et skille som i første omgang ikke er veldig tydelig, er hvordan vanskelige og utfordrende temaer blir presentert. For eksempel bruker man i *Inn i atomalderen* mange fotografier fra den kalde krigen. Flere av disse viser voldelige sammenstøt, krigsskader med mer. Eksempler på dette ser vi blant annet på side 61, 65 og 66. I tillegg brukes utrykk som krig oftere enn i *Arena 10*. Det spesifiseres også hvor mange som døde under spesifikke hendelser, for eksempel i bildeteksten på side 60 står det: «Koreakrigen påførte store lidelser, og mer enn tre millioner ble drept» (Sveen & Aastad, 1989). Til sammenligning står det i *Arena 10* ingenting om hvor mange som ble drept under Koreakrigen, derimot er det skrevet under delen om Vietnamkrigen at flere millioner ble drept, og at de fleste av dem var sivile ofre

(Hellerud et al., 2021). *Arena 10* har altså en mer forsiktig tilnærming til stoffet. Grunnen til denne «forsiktigheten» kan være at man forsøker å skjerme den oppvoksende generasjonen. Samfunnet vi lever i i dag, har et større spekter av mangfold. Alle disse menneskene har ulike bakgrunn og derav også forskjellige erfaringer. Denne forsiktige tilnærmingen til konflikter og krig kan dermed muligens skyldes dette mangfoldet siden flere av disse menneskene vil ha kommet fra konfliktpregede områder og derav også ha traumer knyttet til kriger og konflikter.

I *Inn i atomalderen* er de fleste bildene uten farger, mens i *Arena 10* er det aldri et svarthvitt-bilde på en side uten at det også minst er et annet bilde i farger. Grunnen til dette kan være forbedringer i boktrykkerkunsten, eller kostnaden ved produksjon av trykte bøker med fargebilder. Både påpeker Staurseth og Løvland at det er lettere for oss å relatere oss til bilder med farger siden dette er en naturalistisk modalitet. Bruken av farger vil også holde interessen vår oppe, og i lys av dette kan vi tenke oss at forfatterne bevisst velger å benytte fargebilder sammen med innhold som de tiltenkte leserne (ungdomsskoleelever) kan relatere seg til. I den konteksten vil *Inn i atomalderens* bruk av svarthvitt og fargebilder gi mening. Siden alle bildene fra starten av den kalde krigen er i svarthvitt, noe som kan virke fjernt for en ungdomsskoleelev. Derimot er de første bildene i farge amerikanere som handler på dagligvarebutikker, og dette temaet kan nok mange relatere seg til. Noe som taler mot denne teorien er det faktum at det like etterpå i fremstillingen av hippier, igjen ikke brukes fargebilder. Dette går veldig imot hippienes kjennetrekke, som blant annet er sterke farger. Den modal affordansen til hippie-bildene forsvinner altså helt i denne sammenhengen, fordi hippien ikke blir representert på en hensiktsmessig måte. Et annet bilde eksempel fra *Inn i atomalderen* finner vi på side 74, hvor det er et svarthvitt-bilde av et t-skjorte-design som uttrykker kommunistfrykt. Denne t-skjorten er høyst sannsynlig ikke trykt originalt i svart-hvitt, dermed er det nok et valg fra forlaget å ha dette bildet med i svart-hvitt, muligens for å spare penger. Det vil være relevant å argumentere for at mange av bildene i *Inn i atomalderen* som er tatt nærmest utgivelse tidspunktet er i farger, og derav kan det hende disse er i farger slik at leserne skal kunne relatere seg til disse. Dette til tross for at dette ikke er tilfelle i alle bildene. Et skille mellom *Arena 10* og *Inn i atomalderen* er at *Arena 10* har flere bilder som går igjen flere ganger i kapittelet. Repetisjon av enkelte elementer gir dem verdi. Det trekker dem frem som svært relevant. I *Arena 10* er disse elementene et bilde av fra Vietnamkrigen, som særlig har blitt kjent, på grunn av jenten som løper naken bort fra en eksplosjon. Mens det andre fotografiet viser en demonstrasjon i Tsjekkoslovakia.

I *Arena 10* gjøres noe av dette samme i sin bruk av farger og svarthvitt i bilder. På den ene siden blir bilder som har direkte noe med krigen og konsekvenser av krigen fremstilt i svarthvitt, for eksempel på side 102 og 109. Noe som nevnt tidligere skaper dissosiasjon mellom lesere og bilder og vi opplever bilde både som mindre ekte og mindre viktig. Noe som er en naturlig ting å gjøre, siden de fleste av oss ikke har et direkte forhold til krig. Derimot blir illustrerende multimodale representasjoner som propagandaplakater og dominoteorien vist i farger. I tillegg blir også bilder som markerer endring, for eksempel demonstrasjonen i Tsjekkoslovakia og rivningen av Berlinmuren, presentert i farger. Dette kan være bevisst gjort, fordi disse bildene markerer endring og fremgang, og derfor er viktige. Dermed får disse bildene større saliens, og også mer verdi i kraft av sine farger. Bildene som også peker helt tilbake til nåtiden, er også i farger. Her er det blant annet snakk om et bilde av en telefon med appene TikTok og WeChat, samt bilde av Jens Stoltenberg og Ine Eriksen Søreide som begge indirekte jobber/har jobbet med ettervirkningen av den kalde krigen her i Norge og Europa. Disse bildene er nok bevisst trykket i farger for at nettopp elevene skal for det første se på de som sanne, kunne relatere seg til dem, og se på bildene som ekstra viktig. Tidligere har jeg redegjort for Løvlands generalisering av bilderepresentasjon gjennom Staurseth (2020, s. 28). Så langt stemmer Løvlands teori, ved at hverdagsliv blir presentert gjennom fotografier (for eksempel på side 72 i *Inn i atomalderen*) og gjennom det at presentasjonen av generelle begrep, som dominoteorien på side 108 i *Arena 10*, skjer gjennom illustrasjoner. Løvland (2011, s. 69) mener også at en kan se representasjon i tid gjennom illustrasjoner og bilder, og at fortiden ofte representeres gjennom mer uklare illustrasjoner med blant annet svakere streker. Vi har ikke alltid kunnet tatt fotografier, derfor har det vært nødvendig å lage egne illustrasjoner for å illustrere hvordan vi tenker oss at samfunnet så ut før. Ingen av bøkene benytter veldig mange illustrasjoner siden bøkens historiske nedslagsfelt befinner seg såpass nær i tid til i dag og dermed er mye visuelt materialet i form av bilder osv. å velge mellom. På side 111 i *Arena 10* finner vi en samtidskarikatur som illustrerer kampen mellom USA og Sovjetunionen. Som for det første er i svarthvitt og med noe utydelig streker, noe som bygger ned vårt virkelighetssyn og tillitt ovenfor illustrasjon om at dette er en eksakt representasjon av sannheten. I *Inn i atomalderen* finner vi eksempler på dette på blant annet på side 8 og 9, og disse illustrasjonen samfatter også med Løvlands funn. Bortsett fra disse illustrasjonen er det generelt sett få andre illustrasjoner i verkene. Derimot er den naturlige forklaringen på dette det at bøkene behandler historie som ligger relativt nært oss i tid, noe som gir mening siden disse bøkene er ment for avgangstrinnene. Ut fra dette en vil en logisk konklusjon være det at bøkene ment for de lavere ungdomstrinnene inneholder flere

illustrasjoner siden disse bøkene jobber med eldre historie, som ikke er dokumentert gjennom fotografier.

Når det gjelder komposisjon, er *Arena 10* mer leservennlig i møte med elever på ulike kunnskapsnivå. Boken benytter et bredt spekter av tankekart, fotografier, illustrasjoner, farger, overskrifter og bokser for å markere viktighet av innhold, og de modale virkemidlene utenfor teksten får også frem mye av helheten i innholdet. Dermed vil en elev som har svakere leseferdigheter fortsatt kunne få med seg essensen i innholdet uten å nødvendigvis måtte nærlese teksten etter alle detaljene. I *Inn i atomalderen* er dette ikke like tydelig siden komposisjonen i mindre grad er strukturert, samt at teksten også inneholder flere detaljer og er lengre. Oppbygningen av teksten som helhet er imidlertid noenlunde lik mellom begge læreverkene, og begge markerer avslutningen på en underdel med oppsummeringsspørsmål. Et skille i komposisjonen mellom *Inn i atomalderen* og *Arena 10* er også oppbygningen av teksten. *Inn i atomalderen* har satt opp verbalteksten i spalter, og det er to spalter på hver side. *Arena 10* benytter ikke spalter. Det er et interessant likhetstrekk mellom begge læreverkene opp mot komposisjon at oppsummeringsspørsmålsboksene i begge verkene er oransje. Så vidt jeg vet er det ikke noe særdeles grunn til at dette burde være tilfelle så ved første øyekast virker det tilfeldig. Uansett vil man alltid kunne argumenter for at disse boksene har en spesiell egen farge for å få for det første øke saliensen til elementene, samt at i begge bøkene vil elevene etter å ha lest litt begynne å gi den oransje fargen konseptuell representasjon og derav også verdi. Bruken av oransje elementer for å oppsummere eller tilføye ny informasjon er gjennomgående i alle delen av verkene.

I analysen min redegjorde jeg for at både *Arena 10* og *Inn i atomalderen* benytter kart som en del av sine multimodale elementer i kapitlene. To av kartene (side 57 i *Inn i atomalderen* og side 105 i *Arena 10*) forsøker i teorien å illustrere noe av det samme, nemlig maktblokkene under den kalde krigen. Begge kartene markerer skille intern i kartet gjennom ulike fargenyanser av samme fargegruppe. For eksempel mørkegrønn og lysegrønn. *Arena 10* viser en generalisering av hele Europa hvor de ulike fargene representerer om landene var en del av NATO, Warszawapakten eller nøytrale. *Inn i atomalderen* prøver derimot å vise endringer på den sovjetiske siden over tid, samtidig som kartet skiller mellom de ulike delen av Tyskland og Østerrike. Kartet i *Inn i atomalderen* er inneholder dermed flere multimodale elementer som streker, og manglende navn på land, noe som stiller et høyere krav til leserens evne til å kunne dekode dette kartet. *Arena 10s* kart er lettere å forstå siden man kun trenger å vite at de tre ulike fargene symboliserer ulike ting, mens en i *Inn i atomalderen* for det første må forholde seg til

flere ulike farger, betraktelig mer verbaltekst og flere typer forskjellig streker som symbolisere ulike ting. Altså må man for å kunne virkelig lære av *Inn i atomalderen* inneha en mer komplisert form for fagspesifikk literacy, siden verkets komplekse natur stiller høyere krav til leseren. Det bør kort nevnes at man finner langt mer komplekse kart i *Inn i atomalderen* enn det på side 57. For eksempel på side 21 finner vi et kart som er ment å illustrere ulike krigsstrategier, landegrenser, okkupasjoner, allianser og bevegelser over tid under andre verdenskrig. Å dekode et slikt kart vil for de aller fleste være en omfattende prosess og det vil være svært vanskelig å kreve høy historisk literacy for å kunne gjennomføres. I tillegg til dette har jeg tidligere nevnt at Løvland poengterer i *På jakt etter svar og forståing* (2011, s. 86) at det ofte er entropi mellom verbaltekst og kart i samfunnsfagbøker, noe som også er tilfelle i *Inn i atomalderen*. Så i tillegg til det at kartene er særdeles komplekse, står de også for seg selv og er i liten grad forklart gjennom verbalteksten. Til sammenligning er kartet i *Arena 10* både lettere å forholde seg til, samt at det i større grad er aktualisert gjennom verbaltekst og bildetekst. Dermed ser vi her en betraktelig endring til hva som legges i forventningen for å ha samfunnsfaglig literacy i *Arena 10* og *Inn i atomalderen*. Det bør nevnes at en også finner mer komplekse kart i *Arena 10* enn det som er på side 105. For eksempel på side 90. Dette kartet inneholder visuelle symboler, navn, mye tekst og en slags fremstilling i tid, men en vesentlig forskjell mellom *Arena 10* og *Inn i atomalderen* er at dette kartet i større grad er forklart også gjennom verbalteksten.

Et nytt skille mellom de to verkene i møte med multimodale elementer er bruken av statistikk og vektleggingen av statistikk. Generelt sett inneholder *Inn i atomalderen* mange flere statistiske elementer, noe som samfatter med at boken generelt sett ser ut til å legge mer vekt på detaljer, noe som egentlig også på mange plan gjenspeiler læreplanene. I *Arena 10* presenteres det ikke statistikk i kapittelet om den kalde krigen. Til sammenligning finnes det i *Inn i atomalderen* en statistisk liste som viser befolkningsutvikling i Sovjetunionen og USA fra 1950 til 1980. Det finnes en del statistiske elementer i *Arena 10* i andre kapitler, blant annet grafer som viser hvilken type kriminalitet barn i alderen 15 til 17 blir siktet for. I tillegg til dette finner vi også innslag av lignende elementer i kapittelet om migrasjon (kapittel 7). Blant annet på side 164 ser vi en figur som forsøker å migrasjonsstrømningene i hele verden. Denne figuren tar både i bruk multimodale elementer som farger, og streker for å formidle sitt innhold. Dermed bruker *Arena 10* noen statistiske elementer som grafer og tabeller, men de bruker også mer moderne varianter som den på side 164. *Inn i atomalderen* bruker mange tabeller og figurer for å få frem endringer over tid. De fleste av disse statistiske elementene er

lokalisert helt i starten av boken og helt på slutten. Statistikken som blir presentert i starten av *Inn i atomalderen* (1989, side 10-12) tar utgangspunkt i et globalt perspektiv, og det blir presentert informasjon om befolkning, økonomiske forskjeller, gjeld, konflikter fordelt over ulike geografiske områder og våpenhandel i ulike deler av verden. Den informasjonen som blir presentert på slutten av boken tar utgangspunkt i en sammenligning mellom flere nordiske land. Ting som kommer frem er blant annet statistikk om ekteskap, dødsrate og forbruk. For eksempel får vi vite at det gjennomsnittlige forbruket av kakao i Norge per person per år var i 1981-1985 1,38 kilogram. Slik jeg ser det er den statistikken som blir presentert i *Arena 10* mer gjennomtenkt siden den for det første er bygd inn i kapitlene og dermed supplerer og viser det som verbalteksten sier, og for det andre presenterer mer relevant kunnskap. I *Inn i atomalderne* virker det som om de statistiske elementene til synelatende bare har blitt plottet inn på starten og slutten for å ha de med, uten å sette dem inn i en større kontekst. I tillegg virker mye av informasjon unødvendig, som for eksempel hvor mange kilogram kakao som i gjennomsnitt ble konsumert årlig per innbygger.

I innledningen min nevnte jeg at forskjellen i tid mellom utgivelsen av bøkene og tiden til den kalde krigen kunne påvirke perspektivet bøkene presenterte til krigen. En likhet mellom begge læreverkene er det at de prøver å vise hvordan både Sovjetunionen og USA bidro til å starte og opprettholde den kalde krigen. Det påpekes i *Inn i atomalderen* at «Sovjetunionen var opptatt av sin egen sikkerhet» (Sveen & Aastad, 1989, s. 55) og derav tok over de landene de gjorde for å skaffe en buffer mellom seg selv og USA. Det samme behovet for sikkerhet gis ikke uttrykk for når det er snakk om USA. I *Arena 10* har en derimot valgt å kun redegjøre for forskjellene og ulikhetene mellom USA og Sovjetunionen forså å forklare hvordan dette førte til varmkrig andre steder i verden. I *Inn i atomalderen* forklares disse tingene også, men de har med flere detaljer og mye fakta. En forskjell mellom *Inn i atomalderen* og *Arena 10* er det at en i *Arena 10* trekker linjer helt inn til dagens situasjon og man peker på hvordan den kalde krigen har lagt til rette for konflikter som krim, cyberkrig, og forholdet mellom Russland, Kina og Vesten. Dog er det naturlig at det ikke står noe om dette i *Inn i atomalderen* siden boken tross alt ble publisert på et tidspunkt hvor en ikke visste noe som helst om ettervirkningene av krigen.

Det siste multimodale elementet jeg skal redegjøre for er bruken av tidslinjer. Verken *Arena 10* eller *Inn i atomalderen* har brukt tidslinjer i kapittelet om den kalde krigen. Det bør nevnes at det ikke er brukt noen tidslinjer i hele *Inn i atomalderen* for øvrig. I *Arena 10* er det derimot i kapittelet etter den kalde krigen, «Midtausten – konflikter med lange røtter» (2020,

s. 120-143), brukt en tidslinje på side 135. Denne tidslinjen illustrerer fremgang i konflikten i Midtøsten. Både de voldelige sammenstøtene, men også forsøkene på fred. Tidslinjer har en unik egenskap til å vise vendepunkt og kontraster over tid, noe som den er benyttet til i dette tilfellet. Det nærmeste eksemplet vi finner i *Inn i atomalderen* som minner om en tidslinje er enkelte kronologiske lister som også har som hensikt å forklare endringer over tid, men endringen handler på en måte ikke om faktisk endring, men mer knyttet opp mot administrative endringer, som for eksempel hvem som leder et land. Et eksempel på dette finner vi i kapittelet om den kalde krigen på side 73. Hvor man kan se en kronologisk liste som presenterer de ulike lederne i USA og Sovjetunionen over tid.

Oppsummering

Vi har i denne oppgaven sett at begge bøkene benytter mange like multimodale elementer. Gjennom analyse- og diskusjonsdelen har vi sett at både *Inn i atomalderen* og *Arena 10* bruker bilder, men at det i *Arena 10* brukes flere fotografier i farge. Begge verkene virker til dels bevisste i den grad at de spiller på fargebilder som lettere å relatere seg til, og som en konsekvens av dette er mer hverdagslige elementer trykket i farge, mens alle fotografier som eksplisitt viser krig eller krigshandlinger er illustrert i svart hvitt. I *Inn i atomalderen* er det mange flere bilder som eksplisitt viser krig, sammenlignet med *Arena 10*. Noe som gjenspeiler det at dette verket i større grad har en forsiktig tilnærming til temaene som omhandler krig og konflikter. I forhold til komposisjon benytter begge bøkene oppsummeringsspørsmål for å oppsummere og markere endringer i tematikk. *Arena 10* bruker også faktabokser fylt med undrende eller reflekterende spørsmål eller problemstillinger. I motsetning til *Inn i atomalderen* har også *Arena 10* et sammendrag med påfølgende oppsummeringsspørsmål på slutten av kapittelet. På grunn av *Arena 10*'s mer oversiktlige komposisjon og mindre detaljerte innhold vil jeg regne boken som mer tilpasset de ulike leseferdighetene og nivåene som ulike elever har i skolen. Altså er boken tilpasset ulike ferdighetsnivåer, og svakere elever vil fortsatt trolig klare å få med seg mye av innholdet. Andre ulikheter i bruken av multimodale elementer er at statistikk er mer inkludert fortløpende i teksten og innholdet i *Arena 10*, sammenlignet med *Inn i atomalderen*. Ellers benytter *Inn i atomalderen* jevnt over mer kompliserte strategiske kart. Disse kartene stiller en forutsetning om at elevene innehar gode kunnskaper om den historiske konteksten, samt dekodning av fargebruk og bruk av streker for å kunne forstå kartene. I tillegg er kartene i liten grad forklart, men heller aktualisert gjennom verbalteksten. Til sammenligning har man i

Arena 10 jevnt over simplifisert kart elementene til å vise konkrete hendelser eller tilstander. Det finnes derimot et unntak til dette i *Arena 10*, men i dette tilfellet er kartet forklart gjennom verbalteksten, og derav blir innholdet også lettere å forstå. Noe som senker elevenes krav til forhåndskompetanse. En siste forskjell er at det i *Arena 10* er benyttet tidslinjer, mens det i *Inn i atomalderen* ikke er brukt.

Problemstillingen min og min hypotese tar utgangspunkt i at bruken av multimodale elementer har endret seg i en lærebok utgitt under LK20 sammenlignet med en lærebok utgitt under M87. På mange måter stemmer det, noe vi blant annet ser gjennom bruken av tidslinjer. Derimot etter å ha diskutert forskjellene og ulikhetene ved *Arena 10* og *Inn i atomalderen* ser jeg heller at det sentrale poenget ikke i hovedsak er det at det er brukt flere multimodale elementer i dag kontra tidligere, men heller det at de er brukt forskjellig. Dette ser vi særlig i bruken av bilder, og gjennom komposisjonen, men også på bruken av kart og statistikk. Det virker på mange måter slik at man har blitt mer bevisst hvordan elever lærer og derav også hva en kan gjøre for å hjelpe dem til å lære, samt også at mange lærer ulikt og ligger på forskjellige nivåer. Derfor ser man ulik formulering av fagstoff gjennom komposisjonen, men man ser også at det viktigste innholdet i kapittelet har en tydeligere interaksjon med leseren, som kommer frem gjennom fargebruk og plassering av stoff i for eksempel faktabokser. Så det er synet vårt på hva det vil å ha samfunnsfaglig literacy som har endret seg, og som en konsekvens av dette har man tilpasset seg dette i nye lærebøker. Konklusjonen min blir dermed at ja, bruken av multimodale elementer har økt, men de brukes mer bevisst i disse dager for å oppnå et konkret mål.

Litteraturliste

- Bratberg, Ø. (2021). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Cappelen Damm Akademisk: Oslo.
- Hatlen, J. F. (2020). *Historikerens kode*. Universitetsforlaget: Oslo.
- Hellerud, V. S., Erdal, S. F., Johnsen, I. M. & Westesjø, M. (2021). *Arena 10 – Grunnbok samfunnsfag for ungdomstrinnet*. Aschehoug undervisning: Oslo.
- Lorentzen, S. (2005). *Ja, vi elsker* Abstrakt forlag: Oslo.
- Løvland, A. (2007). *På mange måter*. Fagbokforlaget: Bergen.
- Løvland, A. (2011). *På jakt etter svar og forståing*. Fagbokforlaget: Bergen.
- Staurseth, H. E. (2020). *(Geo)grafiske representasjoner i ungdomsskolens samfunnsfag: En case-studie av hvordan en ungdomsskolelærer og hans elever skaper literacy-praksiser i møte med grafiske representasjoner i samfunnsfag* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Stavanger.
- Sveen, A. & Aastad, S. (1989). *Samfunn 7-9: Inn i atomalderen*. J. W. Cappelens Forlag A.S.: Oslo.
- Tjelmeland, H. (2006). *Den kalde krigen*. Samlaget: Oslo.
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan i samfunnsfag (SAF01-04)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/saf01-04?lang=nob>